

บทที่ ๓

หลักธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

การศึกษา เรื่อง “รูปแบบการทำงานที่ประสบความสำเร็จในชีวิตของนักแสดงอาชีพไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยได้รวบรวมหลักธรรมในพระพุทธศาสนา และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องในการทำงานที่ประสบผลสำเร็จในชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา และเอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถสรุปหลักธรรมตามลำดับได้ดังนี้

๓.๑. นานาถรรณธรรม ๑๐

นานาถรรณธรรม ๑๐ เป็นธรรมอันกระทำที่พึง พระไตรปิฎกปรากฏข้อความเกี่ยวกับธรรมเหล่านี้ดังนี้

๑.เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์(มารยาท) และโคจร(การเที่ยวไป) มีปกติเห็นผลในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในพระปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี่เป็นนานาถรรณธรรม

๒.เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สัมมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน แล้วทรงจำไว้ได้คล่องปาก ขึ้นใจ แหว่งตลอดด้วยทิวา นี้เป็นนานาถรรณธรรม

๓. เป็นผู้ที่มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ที่มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี นี้ก็เป็นนานาถรรณธรรม

๔. เป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องทำให้เป็นผู้ว่าง่าย อตทน รับฟังคำพร่ำสอนโดยเคารพ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องทำให้เป็นผู้ว่าง่าย อตทน รับฟังคำพร่ำสอนโดยเคารพ นี้ก็เป็นนานาถรรณธรรม

๕.เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำทั้งงานสูงและงานต่ำ ของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้สามารถจัดได้ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำทั้งงานสูงและงานต่ำของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ฯลฯ สามารถทำได้ สามารถจัดได้ นี้ก็เป็นนานาถรรณธรรม

๖. เป็นผู้ใคร่ธรรม เป็นผู้ฟังและผู้แสดงธรรมอันเป็นที่พอใจ มีความปรารถนอย่งยิ่งในพระอริยธรรม ในพระอภิวินัย แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ใคร่ธรรม เป็นผู้ฟังและผู้แสดงธรรมอันเป็นที่พอใจ มีความปรารถนอย่งยิ่งในพระอริยธรรม ในพระอภิวินัย นี่ก็เป็นนาถกรณธรรม

๗. เป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานะปัจจัยเภสัชบริขารตามแต่จะได้ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารตามแต่จะได้ นี่ก็เป็นนาถกรณธรรม

๘. เป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความข่มแข่ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลทั้งหลายอยู่ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรม เกิดมีความข่มแข่ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลทั้งหลายอยู่ นี่ก็เป็นนาถกรณธรรม

๙. เป็นผู้มีสติ คือ ประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน อย่างยิ่งระลึกถึงสิ่งที่ทำและคำที่พูดแม่นยำได้ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มีสติ คือ ประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำและคำที่พูดแม่นยำ นี่ก็เป็นนาถกรณธรรม

๑๐. เป็นผู้มียปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มียปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี่ก็เป็นนาถกรณธรรม^๑

นอกจากนี้มีข้อความที่อธิบายเกี่ยวกับนาถกรณธรรมที่ทำให้เข้าใจง่ายขึ้น

ธรรมสร้างที่พึง, คุณธรรมที่ทำให้ตนเป็นที่พึงของตนได้ อันเป็นหลักการสำคัญของการครองชีวิตตามหลักของ อตตาทิ อตตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน แต่ตนที่จะเป็นที่พึ่งของตนได้ ก็ต่อเมื่อตัวตนบุคคลนั้นต้องมีคุณธรรมเป็นหลักในการพึ่งของตน

๑. เป็นผู้มีสติ เห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย

๒. พากุสัจจะ คือ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก มีความรู้ความเข้าใจลึกซึ้ง

๓. กัลยาณมิตตตา คือ ความมีกัลยาณมิตร, การคบคนดี ได้ที่ปรึกษาและผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี

๔. โสวัจสสตา คือ ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย รับฟังเหตุผล

๕. กิงกรณียะสุ ทักขตา คือ ความเอาใจใส่ช่วยชวนช่วยในกิจใหญ่น้อยทุกอย่างของเพื่อนร่วมหมู่คณะ รู้จักพิจารณาไตร่ตรอง สามารถจัดทำสำเร็จเรียบร้อย

^๑ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๔๕/๓๕๘-๓๖๑.

๖. ฉันทกามตา คือ ความเป็นผู้ใคร่ธรรม คือ รักธรรม ใฝ่ความรู้ใฝ่ความจริง รู้จักพูด รู้จักฟัง ทำให้เกิดความพอใจ นำร่วมปรีชาสนทนา ชอบศึกษา ยินดีปรีดาในหลักธรรมหลักวินัยที่ละเอียดลึกซึ้งยิ่งๆ ขึ้นไป

๗. วิริยารัมภะ คือ ความขยันหมั่นเพียร คือ เพียรละความชั่ว ประกอบความดีมีใจ แก่กล้า บากบั่นก้าวหน้า ไม่ย่อท้อ ไม่ทอดทิ้งธุระ

๘. สันตุฏฐี คือ ความสันโดษ คือ ยินดี มีความสุขความพอใจด้วยปัจจัย ๔ ที่หามาได้ด้วยความเพียรอันชอบธรรมของตน

๙. สติ คือ ความมีสติ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการที่ทำคำที่พูดไว้ได้ ไม่มีความประมาท

๑๐. ปัญญา คือ ความมีปัญญายังรู้เหตุผล รู้จักคิดพิจารณา เข้าใจภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

กล่าวโดยสรุป นาถกรรมธรรมเป็นธรรมมีอุปการะมาก เพราะเป็นกำลังหนุนในการบำเพ็ญคุณธรรมต่างๆ ยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จได้ แนวทางการนำหลักธรรมนาถกรรมธรรมไปใช้ส่งเสริมการพึ่งตนเองทั้งทางธรรมและการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ยังจะช่วยส่งเสริมในด้านครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข การศึกษาราบรื่น อาชีพที่ดี มีมิตรสหายคอยช่วยเหลือ ตลอดจนสังคมที่ดี และที่สำคัญทุกคนก็จะเป็นที่พึ่งแก่กันและกันเรา^๒

๓.๒. คีล ๕

คีล ๕ ในพระไตรปิฎก เรียกว่า อุบาสกธรรม ดังข้อความว่า “อุบาสกประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นผู้แก่กล้า ธรรม ๕ ประการ คือ

๑. เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่า

๒. เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์

๓. เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติดีในกาม

๔. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ

๕. เป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท^๓

คีล หมายถึง ความประพฤติทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม, การรักษาตามปกติตามวินัย, ปกติ, มารยาทที่สะอาด

^๒ พระสมหมาย อุตตมโน, กมโล ผู้งามดังดอกบัว, (กรุงเทพฯ : หอรัตนชัยการพิมพ์), ๒๕๔๐.

^๓ อัง.ปญจก (ไทย) ๒๒/๑๗๑/๒๘๗-๒๘๘.

ปราศจากโทษ, ข้อปฏิบัติในการละเว้นความชั่ว, ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกาย วาจาให้ดียิ่งขึ้น, ความสุจริตทางกายวาจาอาชีวะ

๑.๑ เว้นจากการปลงชีวิตหรือว่าจ้างอื่นกระทำ ซึ่งในอิกนัยหนึ่งหมายถึง ปัจเจกบุคคลฝึกฝนความมีเมตตากรุณาให้เกิดขึ้นในตน

๑.๒ เว้นจากการยึดถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้และหลีกเลี่ยงจากการกระทำตนให้ร่ำรวยมั่งคั่งขึ้นบนความทุกข์ยากของชีวิตบนโลก ในอิกนัยหนึ่ง หมายถึง ปัจเจกบุคคลควรพัฒนาความซื่อสัตย์สุจริตขึ้นในตน และสร้างประโยชน์สุขแห่งตนและสังคมบนความเคารพสิทธิของกันและกัน

๑.๓ เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน ซึ่งในอิกนัยหนึ่ง หมายถึง ปัจเจกบุคคลควรมุ่งฝึกฝนเนื้อหาและศักยภาพ เพื่อการพัฒนาตนเอง

๑.๔ เว้นจากการพูดเท็จโกหก หลอกลวงยุแหยงและประณาม (สิ่งที่เรายังไม่รู้ความ จริงแน่นอน) ในอิกนัยหนึ่ง หมายถึง ปัจเจกบุคคลควรเข้าสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วยความจริงหรือข้อเท็จจริงและความพยายามทั้งหมดต้องเป็นไปเพื่อการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

๑.๕ เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ในอิกนัยหนึ่ง หมายถึง ปัจเจกบุคคลต้องสัมพันธ์กับผู้อื่นความมีสติและสัมปชัญญะพระพิมาน คมภีรปญโญ (ตริกมล) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ศีล ๕ ในฐานะเป็นรากฐานของสันติภาพ ผลการศึกษาพบว่า สามารถนำศีล ๕ มาเป็นรากฐานของสันติภาพโดยควบคู่ไปกับการปรับโครงสร้างสังคมแนวราบ ได้แก่ การนำไปสู่วัฒนธรรมแบบเมตตากรุณาและสันติวิธี ส่วนโครงสร้างในแนวดิ่ง ได้แก่ รากฐานทางสังคมในรูปของปิรามิด โดยนำไปจัดโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม กระบวนการยุติธรรมและการศึกษา เพื่อให้เอื้อต่อการส่งเสริมโครงสร้างสังคมระดับจุลภาคจนถึงระดับมหัพภาค ซึ่งเป็นการเชื่อมโครงสร้างและสถาบันสังคมให้ยึดโยงอยู่กับศีล ๕ อันเป็นพื้นฐานของแนวทางสันติวิธี ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งคือรากฐานของสันติภาพเชิงคุณค่า ซึ่งเป็นมโนธรรมสำนึกที่ทำให้เกิดความตระหนักถึงมนุษยธรรมและสิทธิมนุษยชนสากล ทั้งความเสมอภาค ความยุติธรรม ภารดรภาพ สัมพันธภาพ ดุลยภาพและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์^๔

^๔ พระพิมาน คมภีรปญโญ (ตริกมล), “การศึกษาวิเคราะห์ศีล ๕ ในฐานะเป็นรากฐานของสันติภาพ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ

๓.๓. สังคหัตถ์ ๔

สังคหัตถ์ ๔ ในพระไตรปิฎก หมายถึง (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว) ๔ ประการ คือ

๑. ทาน (การให้)
๒. เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก)
๓. อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์)
๔. สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ)^๕

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติสำหรับการบริหารคนในหนังสือ “พุทธธรรม” ไว้ในหัวข้อธรรมที่ว่าด้วย สังคหัตถ์ ๔ คือ หลักการสงเคราะห์ เพื่อยึดเหนี่ยวใจคน และประสานสังคมไว้ในสามัคคี ซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับแสดงน้ำใจต่อกันระหว่างคนทั่วไป มี ๔ ประการ คือ ๑) ทาน คือ การเผื่อแผ่แบ่งปัน ๒) ปิยวาจา คือ การพูดอย่างรักกัน ๓) อัตถจริยา คือ การทำประโยชน์แก่เขา และ ๔) สมานัตตตา คือ การเอาตัวเข้าสมานหรือความเป็นผู้มีตนเสมอ หมายถึง การทำตัวให้เข้ากับเขาได้ ไม่ถือตัว ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน นับว่าเป็นคุณธรรมสำคัญยิ่งสำหรับผู้บริหารพึงยึดถือไว้เป็นแนวทางในการปฏิบัติเกี่ยวกับการบริหารคนในองค์กรของตน^๖

กล่าวโดยสรุป สังคหัตถ์ ๔ เป็นเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน หลักธรรมนี้ใช้สำหรับการครองใจคน เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งคน หลักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ให้คนรักใคร่นับถือและช่วยเหลือกันให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข

๓.๔. สุจริต ๓

สุจริต ๓ ในพระไตรปิฎก ปรากฏข้อความว่า

๑. กายสุจริต ความประพฤติชอบด้วยกาย
๒. วจีสุจริต (ความประพฤติชอบด้วยวาจา)
๓. มโนสุจริต (ความประพฤติชอบด้วยใจ)^๗

พระพรหมคุณาภรณ์ได้อธิบายเกี่ยวกับสุจริต ๓ ประการ ว่าเป็นคุณธรรมของคนดี ประกอบด้วยหลักธรรม ๓ ประการ ได้แก่

๑. กายสุจริต ได้แก่ ความประพฤติชอบทางกาย มี ๓ ประการ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ และเว้นจากการประพฤติผิดในกาม

^๕ อัง.จตุก.(ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐-๕๑

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๘๔๒ – ๘๔๕.

^๗ ที.ปา.(ไทย)๑๑/๓๐๕/๒๖๐

๒. วีสัจจิริต ได้แก่ ความประพฤติชอบทางวาจา มี ๔ ประการ คือ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบและเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

๓. มโนสัจจิริต ได้แก่ ความประพฤติชอบทางใจ มี ๓ ประการ คือ ไม่โลภ ไม่พยาบาทและมีความเห็นถูกต้องคุณประโยชน์ของความสุจริต^๘

กล่าวโดยสรุป สัจจิริต ๓ คือ ความประพฤติชอบ เป็นสิ่งที่ดี ควรทำ เพราะเมื่อกระทำลงไปแล้วจะทำให้ตนเองและผู้อื่นมีความสุข และส่งผลให้สังคมส่วนรวมมีความสุข

๓.๕. สปัปฺริสฺสธรรม ๗

สปัปฺริสฺสธรรม ๗ ในพระไตรปิฎกปรากฏข้อความว่า

๑. เป็นธัมมัญญู (ผู้รู้จักเหตุ)
๒. เป็นอัตถัญญู (ผู้รู้จักผล)
๓. เป็นอัตตัญญู (ผู้รู้จักตน)
๔. เป็นมัตตัญญู (ผู้รู้จักประมาณ)
๕. เป็นกาลัญญู (ผู้รู้จักกาลเวลา)
๖. เป็นปริสฺสัญญู (ผู้รู้ชุมชน)
๗. เป็นปุคคลัญญู (ผู้รู้จักบุคคล)^๙

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมาย สปัปฺริสฺสธรรม ๗ ไว้ว่า เป็นคุณสมบัติของกัลยาณมิตร ในหนังสือ“พุทธธรรม” ว่ามีคุณสมบัติบางอย่างที่ควรทราบ นั่นคือสัตบุรุษ คือ คนดี หรือคนที่แท้ มีธรรมของสัตบุรุษ เรียกว่า สปัปฺริสฺสธรรม ๗ ประการ

๑. ธัมมัญญูตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักความจริงของธรรมชาติ
๒. อัตถัญญูตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือ รู้ความหมายหรือความมุ่งหมายของหลักธรรม
๓. อัตตัญญูตา รู้จักตน คือ รู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม
๔. มัตตัญญูตา รู้จักประมาณ คือ รู้จักความพอเหมาะพอดี

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, ๒๕๕๘), หน้า ๓๕๕.

^๙ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓.

๕. กาลัญญตา รู้จักกาล คือ รู้ว่าเวลาไหน ควรทำอะไร รู้จักเวลาเรียน เวลาทำงาน
๖. ปริสัณญตา รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชน และชุมชน รู้จักมารยาท ระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณี
๗. บุคคลัญญตา รู้จักบุคคล คือ รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยอาศัยความสามารถและคุณธรรม^{๑๐}

กล่าวโดยสรุป สปัจริยธรรม ๗ เป็นองค์ประกอบและปัจจัยที่จะทำให้ผู้นำสามารถจัดการและปฏิบัติการในภาระงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จได้ตามเป้าหมายได้

๓.๖. อธิบาท ๔

อธิบาท ๔ ในพระไตรปิฎกปรากฏข้อความว่า

๑. เจริญอธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะและความเพียรสร้างสรรค์)
๒. เจริญอธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะและความเพียรสร้างสรรค์)
๓. เจริญอธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะและความเพียรสร้างสรรค์)
๔. เจริญอธิบาทที่ประกอบด้วยวิมัสสาสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมัสสาและความเพียรสร้างสรรค์)^{๑๑}

พระธรรมปิฎกได้อธิบายเกี่ยวกับอธิบาท ๔ ดังนี้ว่าธรรมเครื่องให้ถึงอิทธิ (ฤทธิ์ หรือความสำเร็จ) หรือ ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ หรือที่เรียกว่าทางแห่งความสำเร็จ ๔ อย่าง อันประกอบด้วยแนวปฏิบัติ ๔ ข้อ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมัสสา ซึ่งจะทำให้บุคคลประสบผลสำเร็จในชีวิตและการงานได้ตามความมุ่งหวัง ขออธิบายดังต่อไปนี้^{๑๒}

๑. ฉันทะ คือ การมีใจรักในสิ่งที่ทำ ใจที่รักอันเกิดจากความศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่ง ที่ทำจึงจะเกิดผลจริงตามควร เป็นใจที่ศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งนั้นอยู่เต็มเปี่ยม
๒. วิริยะ คือ ความมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายและใจที่จะเรียนรู้และทำให้เข้าถึงแก่นแท้ของ สิ่งนั้นเรื่องนั้น ถ้าหากกระทำก็จะทำจนเชี่ยวชาญจนเป็นผู้รู้ ถ้าหากศึกษาก็จะศึกษาให้รู้จนถึง

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖๒๗- ๖๒๘.

^{๑๑} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๗๗.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔๒ - ๘๔๕.

รากเหง้าของเรื่องราวนั้นๆ ดังนั้น คำว่า "วิริยะ" จึงหมายถึงความเพียรพยายามอย่างสูงที่จะทำตามฉันทะหรือศรัทธาของตัวเอง

๓. จิตตะ คือ ใจที่จดจ่อและรับผิดชอบ เมื่อมีใจที่จดจ่อแล้วก็จะเกิดความรอบคอบตามถ้าเรามีใจที่จดจ่อต่อสิ่งที่เราคิดเราทำและรับผิดชอบแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการเรียนหรือการทำงานก็ตามทุกอย่างก็จะดีขึ้นไปเอง เราก็จะมีความรอบรู้มากขึ้นเรื่อยๆด้วยใจที่จดจ่อตั้งมั่นและไม่เรียนรู้ของเราเมื่อมีความรอบรู้มากขึ้นก็จะเกิดความรอบคอบตามมา เมื่อมีความรอบคอบแล้วการตัดสินใจทำอะไรก็จะเกิดความผิดพลาดน้อยตามไปด้วย

๔. วิมังสา คือ การทบทวนในสิ่งที่ได้คิดได้ทำมา อันเกิดจาก การมีใจรัก (ฉันทะ) แล้วทำด้วยความมุ่งมั่น (วิริยะ) อย่างใจจดใจจ่อและรับผิดชอบ (จิตตะ) โดยใช้วิจารณ์ญาณอย่างรอบรู้และรอบคอบ จึงนำไปสู่การทบทวนตัวเอง และทบทวนองค์กรหรือทบทวนขบวนการ ทบทวนในสิ่งที่ได้คิดสิ่งได้ทำผ่านมาว่าเกิดผลดีผลเสียอย่างไร ทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัวของเราเองและเป็นเรื่องที่ร่วมคิดร่วมทำกับคนอื่น เพื่อปรับปรุงปรับแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป อิทธิบาท ๔ หมายถึง หลักธรรมที่เป็นรากฐานของความสำเร็จ ในชีวิต และการทำงานผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ผู้ดำรงไว้ด้วยหลักธรรมนี้ จะเป็นผู้ทำการงานใดๆสำเร็จอยู่เสมอมีการพัฒนาที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง

๓.๗. อริยทรัพย์ ๗

อริยทรัพย์ ๗ ในพระไตรปิฎกปรากฏข้อความว่า

๑. สัทธานะ (ทรัพย์คือศรัทธา)
๒. สีลธนะ (ทรัพย์คือศีล)
๓. หิริธนะ (ทรัพย์คือหิริ)
๔. โอตตปฺปธนะ (ทรัพย์คือโอตตปฺปะ)
๕. สุตธนะ (ทรัพย์คือสุตะ)
๖. จาคธนะ (ทรัพย์คือจาคะ)
๗. ปัญญาธนะ (ทรัพย์คือปัญญา)^{๑๓}

นอกจากนี้พระธรรมปิฎกได้อธิบายอริยทรัพย์ดังนี้ คือทรัพย์อันประเสริฐ เป็นคุณธรรมประจำใจอย่างประเสริฐที่บุคคลพึงหามาใส่ตนให้มาก ทรัพย์สินในใจหรือคุณธรรมอันประเสริฐที่อยู่กับตัวเรา มีคุณค่าอนันต์ มากกว่าทรัพย์สินภายนอกจำพวกแก้วแหวน เงินทอง อย่างมากมาย ผู้ใดแสวงหาทรัพย์ทางธรรมนี้ได้ครบ ก็จะเป็นหนทางไปสู่การบรรลุหรือเป็นใบเบิกทางไปสู่ความสำเร็จขึ้นอริยะนั้นเอง อริยทรัพย์ ๗ ประกอบด้วย

^{๑๓} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๑.

๑. ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อที่มีเหตุผล และมั่นใจในหลักที่ถือและความดีที่ได้ทำ

๒. ศีล หมายถึง การรักษากาย วาจา ใจ ของตนให้เรียบร้อย มีความประพฤติ

ถูกต้องดีงาม

๓. หิริ หมายถึง ความละอายต่อบาปและการทำความชั่วของตน

๔. โอตตัปปะ หมายถึง ความเกรงกลัวต่อบาปและความชั่วของตน

๕. พาหุสัจจะ หมายถึง ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก ได้รู้มาก

๖. จาคะ หมายถึง ความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การให้ทาน การช่วยเหลือผู้อื่น

๗. ปัญญา หมายถึง ความรู้และความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเหตุผล ความดีความชั่ว ความถูกและผิด คุณและโทษของสิ่งต่างๆ รู้จักคิดและรู้พิจารณา เพื่อมิให้หลงผิดหรือเข้าหาอวิชชา^{๑๔}

จะเห็นว่า อริยทรัพย์ ๗ เป็นทรัพย์อันประเสริฐอยู่ในจิตใจ ดีกว่าทรัพย์ภายนอก เพราะไม่มีผู้ใดแย่งชิง ไม่สูญหายไปด้วยภัยอันตรายต่างๆ ทำให้ไม่อ้างว้าง ยากจน และเป็นทุนสร้าง ทรัพย์ภายนอกได้ด้วยทรัพย์ที่ประเสริฐ เพราะเป็นเครื่องบำรุงจิตใจให้อบอุ่น

๓.๘. ขรรวาสธรรม ๔

ในพระไตรปิฎกปรากฏธรรมของคฤหัสถ์ดังนี้ “สัจจะ ทมะ ชันติ จาคะ”^{๑๕} นอกจากนั้นพระธรรมปิฎกได้อธิบายเกี่ยวกับขรรวาสธรรมดังนี้

๑. สัจจะ คือ ความจริง, ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริใจ พุดจริง ทำจริง

๒. ทมะ คือ การฝึกฝน, การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว, รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัย แก่ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา

๓. ชันติ คือ ความอดทน, ตั้งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย

๔. จาคะ คือ ความเสียสละ, สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตน ได้ ใจกว้าง พร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมที่จะร่วมมือช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว^{๑๖}

โดยสรุป ธรรม ๔ ประการ คือ สัจจะ ทมะ ชันติ และจาคะดังกล่าวมานี้เป็นคุณธรรม พื้นฐานของจิตใจ ในการที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีงามกับคนทั้งหลายที่อยู่ร่วมหรือติดต่อ

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๙๒.

^{๑๕} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔.

^{๑๖} ขุ.สุ. ๒๕/๓๑๑/๓๖๑.

เกี่ยวข้องกันให้เหมาะสมตามฐานะนั้น ๆ เพื่อประโยชน์สุขทั้งแก่ชีวิตของตนเอง และแก่ชีวิตของคนอื่น ๆ ในสังคม

๓.๙. พรหมวิหารธรรม ๔

ในพระไตรปิฎกปรากฏข้อความเกี่ยวกับพรหมวิหารดังนี้

๑. เมตตา แผ่ไปตลอด ทิศที่ ๑ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง
แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาจิตอันไพบุลย์
๒. กรุณา แผ่ไปตลอด ทิศที่ ๑ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง แผ่
ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยกรุณาจิตอันไพบุลย์
๓. มุทิตา แผ่ไปตลอด ทิศที่ ๑ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง แผ่
ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยมุทิตาจิตอันไพบุลย์
๔. อุเบกขา แผ่ไปตลอด ทิศที่ ๑ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง
แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยอุเบกขาจิตอันไพบุลย์^{๑๗}

พรหมวิหารธรรม ๔ เป็นธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, หลัก
ความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่า
ดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ

พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอัน
ตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจ
ที่ควรทำ เพราะเขาได้รับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับ
ความรับผิดชอบของตน^{๑๘}

๓.๑๐. คิปปิปฏิบัติ

คิปปิปฏิบัติคือ ข้อปฏิบัติสำหรับผู้ครองเรือน ที่พระพุทธเจ้าทรงเทศน์เรื่อง การปฏิบัติ
เพื่อความเหมาะสมในฐานะที่เป็นฆราวาส คือ ชาวบ้านธรรมดา ในพระไตรปิฎกปรากฏหลักธรรมที่
ควรพึงควรประพฤติปฏิบัติ หลักธรรมนี้พระพุทธเจ้าตรัสแก่ชาวบ้านในกรุงโกศิยะ เพื่อให้นำไป
ปฏิบัติจะเป็นประโยชน์ในปัจจุบัน ที่เรียกว่ายอมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลในภพนี้

๑. อุภูฐานสัมปทา คือ กุลบุตรในโลกนี้เลี้ยงชีพด้วยการงานใด จะเป็นกสิกรรม
พาณิชย์ กรรม โครักขกรรม เป็นช่างศร รับราชการ หรือศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม เป็นผู้ขยันไม่

^{๑๗} ที.ม.๑๐/๓๒๗/๒๕๖.

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,
(กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, ๒๕๕๘), หน้า ๑๖๑.

เกียจคร้านในการทำงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุปายในการทำงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้ สามารถจัดการได้

๒.อารักขสัมปทา คือ กุลบุตรในโลกนี้มีโรคทรพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม เขารักษาคุ้มครองโรคทรพย์นั้นด้วยคิดว่า ทำอย่างไร โรคทรพย์เหล่านี้ของเรา จึงจะไม่ถูกพระราชาริโอรไม่ลัก ไฟไหม้ น้ำไม่พัดไป ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักไม่ลักไป

๓.กัลยาณมิตตตา คือ กุลบุตรในโลกนี้วางตัวเหมาะสม เจริญ สันทนากับคนในบ้าน หรือในนิคมที่ตนอาศัยอยู่ จะเป็นคหบดี บุตรคหบดี คนหนุ่มผู้เคร่งครัด หรือคนแก่ผู้เคร่งครัดก็ตาม ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยจาคะ และถึงพร้อมด้วยปัญญา คอยศึกษาสัทธา สัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาตามสมควร คอยศึกษาศีลสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมศีลตามสมควร คอยศึกษาจาคะสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะตามสมควร และคอยศึกษาปัญญาสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาตามสมควร

๔.สมชีวิตา คือ กุลบุตรในโลกนี้รู้ทางเจริญแห่งโรคทรพย์และทางเสื่อมแห่งโรคทรพย์แล้วเลี้ยงชีวิตแต่พอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่า ด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้ รายรับของเราจักเกินรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับ เปรียบเหมือนคนชั่งของ หรือ ลูกมือของคนช่างของ ยกตราชั่งขึ้นดูก็รู้ได้ว่า ต้องลดลงเท่านี้ หรือเพิ่มขึ้นเท่านี้ ฉันทิ กุลบุตรก็ฉันทินั้นเหมือนกัน รู้ทางเจริญแห่งโรคทรพย์และทางเสื่อมแห่งโรคทรพย์แล้วเลี้ยงชีวิตแต่พอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนักไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่า ด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้ รายรับของเราจักเกินรายจ่ายและรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับ ถ้ากุลบุตรนี้มีรายรับน้อย แต่เลี้ยงชีวิตอย่างฟุ่มเฟือย ก็จะมีผู้กล่าวหาเขาได้ว่า กุลบุตรผู้นี้ใช้จ่ายโรคทรพย์เหมือนคนกินผลมะเดื่อ ถ้ากุลบุตรนี้มีรายรับมากแต่เลี้ยงชีวิตอย่างฝืดเคือง ก็จะมีผู้กล่าวหาเขาได้ว่า กุลบุตรนี้จักตายอย่างไม่สมฐานะ แต่เพราะกุลบุตรนี้รู้ทางเจริญแห่งโรคทรพย์และทางเสื่อมแห่งโรคทรพย์แล้วเลี้ยงชีวิตแต่พอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนักไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า ด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้ รายรับของเราจักเกินรายจ่ายและรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับ^{๑๙}

หลักธรรมที่จะเกื้อกูลบุคคลในภพหน้าเพื่อความสุขในชาติหน้ามี ๔ ประการคือ

๑.สัทธาสัมปทา

๒.ศีลสัมปทา

๓.จาคะสัมปทา

๔.ปัญญาสัมปทา

สัทธาสัมปทา คือ กุลบุตรในโลกนี้เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคต

^{๑๙} อัง.อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๕๕/๓๔๕-๓๔๖.

สืลสัมปทา คือ กุลบุตรในโลกนี้เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นจากพุดต เว้นจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท นี้เรียกว่า สืลสัมปทา

จาคสัมปทา คือ กุลบุตรในโลกนี้ใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันสละแล้ว มีฝ่ามือชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการแจกทานเรียกว่า จาคสัมปทา

ปัญญาสัมปทา คือ กุลบุตรในโลกนี้เป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ชำระกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบนี้เรียกว่า ปัญญาสัมปทา^{๒๐}

มิตตปฏิรูป คือ

๑. คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว พึงทราบว่าเป็นมิตรแท้ เป็นมิตรเทียม
๒. คนดีแต่พูด พึงทราบว่าเป็นมิตรแท้ เป็นมิตรเทียม
๓. คนพูดประจบ พึงทราบว่าเป็นมิตรแท้ เป็นมิตรเทียม
๔. คนที่เป็นเพื่อนซี้ในทางเสื่อม พึงทราบว่าเป็นมิตรแท้ เป็นมิตรเทียม^{๒๑}

คหบดีบุตร คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

- (๑) เป็นผู้ถือเอาประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว
- (๒) เสียหาย ประการจะได้มาก
- (๓) เมื่อตัวเองมีภัยจึงทำกิจของเพื่อน
- (๔) คบเพื่อนเพราะเห็นประโยชน์^{๒๒}

คหบดีบุตร คนดีแต่พูด เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่เป็นอดีตไปแล้ว
๒. กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่ยังมาไม่ถึง
๓. สงเคราะห์ด้วยสิ่งที่หาประโยชน์มิได้
๔. เมื่อมีกิจเกิดขึ้นเฉพาะหน้าก็แสดงความขัดข้อง^{๒๓}

^{๒๐} อัง.อุฎฺฐก.(ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๓-๓๔๔.

^{๒๑} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๕๔/๒๐๗.

^{๒๒} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๕๕/๒๐๗.

^{๒๓} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๕๖/๒๐๘

คหบดีบุตร คนพูดประจบ เธอฟังทราบ ว่า ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. เพื่อนทำชั่ว ก็คล้อยตาม
๒. เพื่อนทำดี ก็คล้อยตาม
๓. สรรเสริญต่อหน้า
๔. นินทาลับหลัง^{๒๔}

คหบดีบุตร คนที่เป็นเพื่อนชักนำในทางเสื่อม ฟังทราบ ว่า ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท
 ๒. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน
 ๓. เป็นเพื่อนที่ชักนำในการเที่ยวดูมหรสพ
 ๔. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท
- มิตรแท้^{๒๕}

คหบดีบุตร คน ๔ จำพวกนี้ ฟังทราบ ว่า เป็นมิตรมีใจดี (มิตรแท้) คือ

๑. มิตรมีอุปการะ ฟังทราบ ว่า เป็นมิตรมีใจดี
๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ ฟังทราบ ว่า เป็นมิตรมีใจดี
๓. มิตรแนะนำประโยชน์ ฟังทราบ ว่า เป็นมิตรมีใจดี
๔. มิตรมีความรักใคร่ ฟังทราบ ว่า เป็นมิตรมีใจดี^{๒๖}

คหบดีบุตร มิตรมีอุปการะ เธอฟังทราบ ว่า เป็นมิตรมีใจดี โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว
๒. ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
๓. เมื่อมีภัยก็เป็นที่พักพิงได้
๔. เมื่อมีกิจที่จำเป็นเกิดขึ้น ก็ช่วยโศกทรัพย์ให้ ๒ เท่าของทรัพย์ที่ ต้องการในกิจนั้น^{๒๗}

คหบดีบุตร มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ เธอฟังทราบ ว่า เป็นมิตรมีใจดี โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

^{๒๔} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๕๗/๒๐๘.

^{๒๕} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๕๘/๒๐๙.

^{๒๖} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๐/๒๐๙.

^{๒๗} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๑/๒๑๐.

๑. บอกความลับแก่เพื่อน
๒. ปิดความลับของเพื่อน
๓. ไม่ละทิ้งในยามอันตราย
๔. แม้ชีวิตก็อาจจะสละเพื่อประโยชน์ของเพื่อนได้^{๒๘}

คหบดีบุตร มิตรแนะนำประโยชน์ เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. ห้ามมิให้ทำความชั่ว
๒. แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
๔. บอกทางสวรรค์ให้^{๒๙}

คหบดีบุตร มิตรมีความรักใคร่ เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. ไม่พอใจความเสื่อมของเพื่อน
๒. พอใจความเจริญของเพื่อน
๓. ห้ามปรามคนที่นินทาเพื่อน
๔. สนับสนุนคนที่สรรเสริญเพื่อน^{๓๐}

ทิศ ๖

มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า

อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา

บุตรภรรยาคือทิศเบื้องหลัง

มิตรทิศเบื้องซ้าย

บ่าวทิศเบื้องต่ำ

สมณพราหมณ์ทิศเบื้องบน^{๓๑}

บุตรพึงบำรุงมารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้าโดยหน้าที่ ๕ ประการคือ

๑. ทานเลี้ยงเรามาเราจักเลี้ยงท่านตอบ
๒. จักทำกิจของท่าน
๓. จักดำรงวงศ์ตระกูล
๔. จักประพฤติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท

^{๒๘} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๒/๒๑๐.

^{๒๙} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๓/๒๑๐-๒๑๑.

^{๓๐} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๔/๒๑๑.

^{๓๑} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๖/๒๑๒.

๕.เมื่อท่านล่องลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

มารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการคือ

๑.ห้ามไม่ให้ทำชั่ว

๒.ให้ตั้งอยู่ในความดี

๓.ให้ศึกษาศิลปวิทยา

๔.หาภรรยา(สามี)ที่สมควรให้

๕.มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร^{๓๒}

ศิษย์พึงบำรุงอาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวาโดยหน้าที่ ๕ ประการคือ

๑.ลุกขึ้นยืนรับ

๒.เข้าไปคอยรับใช้

๓.เชื่อฟัง

๔.ดูแลปรนนิบัติ

๕.เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยหน้าที่ ๕ ประการคือ

๑.แนะนำให้เป็นคนดี

๒.ให้เรียนดี

๓.บอกความรู้ในศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี

๔.ยกย่องให้ปรากฏในมิตรสหาย

๕.ทำความปกป้องในทิศทั้งหลาย^{๓๓}

สามีพึงบำรุงภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลังโดยหน้าที่ ๕ ประการคือ

๑.ให้เกียรติยกย่อง

๒.ไม่ดูหมิ่น

๓.ไม่ประพฤตินอกใจ

๔.มอบความเป็นใหญ่ให้

๕.ให้เครื่องแต่งตัว

ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยหน้าที่ ๕ ประการคือ

๑.จัดการงานดี

๒.อนุเคราะห์คนข้างเคียงดี

^{๓๒} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒-๒๑๓.

^{๓๓} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๘/๒๑๒-๒๑๓.

๓.ไม่ประพฤตินอกใจ

๔.รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้

๕.ขยันไม่เกียจคร้านในกิจทั้งปวง^{๓๔}

กุลบุตรพึงบำรุงมิตรสหายผู้เป็นทิศเบื้องซ้ายโดยหน้าที่ ๕ ประการคือ

๑.การให้

๒.กล่าววาจาเป็นที่รัก

๓.ประพฤตินให้เป็นประโยชน์

๔.วางตนให้สม่ำเสมอ

๕.ไม่พูดจาหลอกลวงกัน

มิตรสหายผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย กุลบุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์

กุลบุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการคือ

๑.ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว

๒.ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว

๓.เมื่อมีภัยก็เป็นที่พักพิงกันได้

๔.ไม่ละทิ้งในยามอันตราย

๕.นับถือตลอดถึงวงศ์ตระกูลของมิตร^{๓๕}

นายพึงบำรุงทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องล่างโดยหน้าที่ ๕ ประการคือ

๑.จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง

๒.ให้อาหารและค่าจ้าง

๓.ดูแลรักษายามเจ็บป่วย

๔.ให้อาหารมีรสแปลก

๕.ให้หยุดงานตามโอกาส

ทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องล่าง นายบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์

นายด้วยหน้าที่ ๕ ประการคือ

๑.ตื่นขึ้นทำงานก่อนนาย

๒.เลิกงานเข้านอนทีหลังนาย

๓.ถือเอาแต่ของที่นายให้

๔.ทำงานให้ดีขึ้น

^{๓๔} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔

^{๓๕} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๗๐/๒๑๕.

๕.นำคุณของนายไปสรรเสริญ^{๓๖}

กุลบุตรพึงบำรุงสมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบนโดยหน้าที่ ๕ ประการคือ

๑.จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยเมตตา

๒.จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา

๓.จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วยเมตตา

๔.เปิดประตูต้อนรับ

๕.ถวายปัจจัยเครื่องยังชีพ

สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน กุลบุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อม
อนุเคราะห์กุลบุตรด้วยหน้าที่ ๖ ประการคือ

๑.ห้ามไม่ให้ทำชั่ว

๒.ให้ตั้งอยู่ในความดี

๓.อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม

๔.ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

๕.อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง

๖.บอกทางสวรรค์ให้^{๓๗}

อบายมุข คือ เหตุเครื่องฉิบหาย ๖

อริยสาวกไม่ข้องแวะอบายมุข ๖ ประการ แห่งโกะทั้งหลาย คือ

๑. การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท
เป็นอบายมุขแห่งโกะทั้งหลาย

๒. ความหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน เป็นอบายมุขแห่ง
โกะทั้งหลาย

๓. การเที่ยวดูมหรสพ เป็นอบายมุขแห่งโกะทั้งหลาย

๔. การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่ง
โกะทั้งหลาย

๕. การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นอบายมุขแห่งโกะทั้งหลาย

๖. การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นอบายมุขแห่งโกะทั้งหลาย^{๓๘}

^{๓๖} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๗๑/๒๑๕-๒๑๖.

^{๓๗} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๕-๒๑๖.

^{๓๘} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๔๗/๒๐๒.

๓.๑๑. หลักกาลามสูตร

หลักกาลามสูตร คือ วิธีปฏิบัติต่อสิ่งที่ตนสงสัยหรือหลักความเชื่อ ๑๐ ประการ เป็นหลักตัดสิน ในสมัยพระพุทธเจ้าเสด็จไปที่เกสปุตตนิคม ซึ่งอยู่ในโกศลชนบท สมัยนั้นพระเกียรติคุณของพระพุทธเจ้าขจรไปไกลแล้วว่าพระองค์ทรงเป็นสัพพัญญู เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เมื่อชาวนิคมรู้ว่าพระพุทธองค์เสด็จมาจึงพากันมาเฝ้า

ช่วงหนึ่งชาวกาลามะกราบทูลว่า นิคมแห่งนี้มีพวกสมณพราหมณ์หลายลัทธิผ่านมาบ่อยๆ มาถึงก็มาสอนมาแสดงลัทธิความเชื่อของตนเองหรือของสำนักว่าดีอย่างนั้น ดีอย่างนี้ แล้วก็โจมตีลัทธิความเชื่อของคนอื่นหรือของสำนักอื่นว่าไม่ดีอย่างนั้น ไม่ถูกอย่างนี้ ทำเอาพวกเรางงไม่รู้ว่าจะเชื่อใครดี ไม่รู้ว่าคำพูดของใครจริงของใครเท็จพระพุทธเจ้าตรัสว่า ควรแล้วที่พวกท่านจะสงสัย เพราะเราไม่ควรด่วนเชื่อคำหรือธรรมใดๆ เพียงด้วยเหตุ ๑๐ ประการ ดังนี้

- ๑.อย่าเพ่งปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามกันมา
- ๒.อย่าเพ่งปลงใจเชื่อ ด้วยการถือสืบๆกันมา
- ๓.อย่าเพ่งปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ
- ๔.อย่าเพ่งปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำรา หรือคัมภีร์
- ๕.อย่าเพ่งปลงใจเชื่อ เพราะตรรกะ
- ๖.อย่าเพ่งปลงใจเชื่อ เพราะอนุমান
- ๗.อย่าเพ่งปลงใจเชื่อ ด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
- ๘.อย่าเพ่งปลงใจเชื่อ เพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว
- ๙.อย่าเพ่งปลงใจเชื่อ เพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้
- ๑๐.อย่าเพ่งปลงใจเชื่อ เพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา^{๓๙}

กล่าวโดยสรุป หลักกาลามสูตรนี้เป็นหลักในการตัดสินใจเชื่อหรือไม่เชื่อสิ่งใดที่ดีมาก คำหรือธรรมใดเป็นกุศล ธรรมใดไม่มีโทษ ธรรมใดผู้รู้สรรเสริญ ธรรมใดทำตามแล้วเกิดประโยชน์ เกิดความสุข ฯลฯ ธรรมนั้นแหละควรเชื่อ

๓.๑๒. กัลยาณมิตรธรรม

กัลยาณมิตร หมายถึง องค์คุณของกัลยาณมิตร คุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ ดังนี้

- ๑.เป็นที่รักเป็นที่พอใจ
- ๒.เป็นที่เคารพ

^{๓๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๒/๑๙๙-๒๑๘.

๓.เป็นที่ยกย่อง

๔.เป็นนักพูด

๕.เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ

๖.เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้

๗.ไม่ชักนำในอฐานะ^{๔๐} มีคำอธิบายคำว่า อฐานะว่า ป้องกันไม่ให้ทำในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล มีคติเป็นทุกข์ แต่ชักชวนให้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลมีคติเป็นสุข^{๔๑}

กล่าวคือ เมื่อเรารู้ว่าบุคคลใดเป็นบุคคลมีศรัทธา มีศีล เป็นผู้มีความรู้อันเกิดจากการได้ยินได้ฟังมามาก เป็นผู้มั่งใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีปัญญาเฉลียวฉลาด เราจะต้องเข้าไปคบหาบุคคลดังกล่าวนี้ พร้อมทั้งปรับปรุงตนเองทั้งกายและใจ ให้เป็นคนดีตามด้วย เราจึงจะได้ชื่อว่า "กัลยาณมิตรตา" ซึ่งก็คือ ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรนั่นเอง

๓.๑๓. มรรคมืองค์ ๘

มรรคมืองค์ ๘ ประการอันประเสริฐ หรือ (อริยอภิสัทธกมคค) แปลว่า ทางมืองค์ ๘ ประการ อันประเสริฐ ได้แก่

๑. สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ)

๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)

๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)

๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)

๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)

๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)

๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)

๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)^{๔๒}

ความเห็นที่ถูกต้อง คือในเบื้องต้น เห็นว่าการให้ทานดีจริง การสงเคราะห์กันดีจริง บิณฑบาตมีพระคุณจริง การบูชาบุคคลที่ควรบูชาดีจริง นรกสวรรค์มีจริง โลกนี้โลกหน้ามีจริง สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ซึ่งประกาศโลกนี้โลกหน้าให้แจ่มแจ้ง มีจริง สัมมาทิฐิเบื้องต้นนี้จะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ได้ บรรลุผลนิพพานต่อไปคือ ความดำริชอบ คิดออกจากกาม คิดออกจากความพยาบาท คิดออกจาก การเบียดเบียน มีวาจาชอบ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดหยาบคาย ไม่พูดเพ้อเจ้อ พูดแต่สิ่งที่เป็นกุศล ชักชวนให้คนทำความดีการกระทำที่ถูกต้อง ทำแต่ใน

^{๔๐} อ.ส.ต.ต.ก.(ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

^{๔๑} อ.ส.ต.ต.ก.(ไทย) ๒๓/๓๗/๗๕๔.

^{๔๒} วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๓/๒๑.

สิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ประกอบอาชีพสุจริต เว้นจากอาชีพที่พระพุทธรองค์ทรงห้าม คือ ค้าอาวุธ ค้ามนุษย์ ค้ายาพิษ ค้ายาเสพติด ค้าสัตว์เพื่อนำไปฆ่า เพราะอาชีพเหล่านี้เป็นทางมาแห่ง บาปอกุศล มีความเพียรชอบ เพียรที่จะสั่งสมบุญให้ยิ่งๆ ขึ้นไป เพียรฝึกใจให้หยุดนิ่ง ไม่ประมาท มีสติ ชอบ มีความรู้ตัวทั่วพร้อม ใจไม่หลุดจากศูนย์กลางกาย สมาธิชอบ ใจปักดิ่งไปที่ศูนย์กลางกาย มีใจ ตั้งมั่น อารมณ์เป็นหนึ่ง เป็น เอกัคคตารมณ์^{๔๓}

๓.๑๔. ความสุข ๔

ความสุขตามพระพุทธรพจน์ทั้ง ๔ ประการนี้เรียกว่า สุขของคฤหัสถ์ หมายถึง สุขคือความ สบายกายสบายใจของชาวบ้าน ความสุขที่ชาวบ้านควรพยายามเข้าถึงให้ได้สม่ำเสมอ หรือความสุข อันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนพึงมี ซึ่งชีวิตของคฤหัสถ์จะสมบูรณ์ได้ก็เพราะสุข ๔ อย่างนี้

๑. อตฺถิสุข คือ กุลบุตรในโลกนี้มีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความเพียร เก็บรวบรวมด้วย น้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม เขาได้รับสุขโสมนัสว่า “เรามี โภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม

๒. โภคสุข คือ กุลบุตรในโลกนี้ใช้สอยโภคทรัพย์และทำบุญด้วยโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วย ความหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม เขาได้รับสุขโสมนัสว่า เราใช้สอยโภคทรัพย์และทำบุญด้วยโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วย ความ ขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม

๓. อานันฺยสุข คือ กุลบุตรในโลกนี้ไม่เป็นหนี้ใคร ไม่ว่าจะน้อยหรือมากก็ตาม เขาได้รับ สุขโสมนัสว่า เราไม่เป็นหนี้ใคร ไม่ว่าจะน้อยหรือมาก

๔. อนวัชชสุข คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ประกอบด้วยกายกรรมที่ไม่มีโทษ วชิกรรมที่ ไม่มีโทษและมโนกรรมที่ไม่มีโทษ เขาได้รับความสุขโสมนัสว่า เราประกอบด้วยกายกรรมที่ไม่มีโทษ วชิกรรมที่ไม่มีโทษ มโนกรรมที่ไม่มีโทษ^{๔๔}

กล่าวโดยสรุป หลักธรรมต่างๆในพระพุทธศาสนาที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่า แต่ละ หลักธรรมสอนให้บุคคลมีคุณสมบัติในการทำงานเพื่อความสำเร็จที่ตั้งอยู่บนความถูกต้อง ในการทำ หน้าที่ต่างๆ ย่อมเกิดอุปสรรค และนำความเครียด ความทุกข์ใจมาสู่บุคคลนั้นๆ ซึ่งเป็นธรรมดาของ

^{๔๓} พระสมุห์พรเลิศ วิสุทฺธิสโร, “การศึกษามรรคมืองค์ ๘ เพื่อการบรรลุธรรมในคัมภีร์

พระพุทธศาสนาเถรวาท” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย ปีการศึกษา ๒๕๕๖, หน้า ๗๗.

^{๔๔} อจ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๖๒/๑๐๖.

ชีวิตมนุษย์ทุกคน และเมื่อมีความทุกข์ พระพุทธศาสนามีหลักธรรมในการแก้ปัญหาอุปสรรคต่างๆ เพื่อกำจัดความทุกข์ใจทั้งหลาย เมื่อทุกข์คลาย จิตเกิดความสุขความสบายใจ สติปัญญากลับมา เป็นกำลังหลักในการปฏิบัติหน้าที่การงานต่างๆ ให้เป็นผลสำเร็จ บุคคลควรเลือกที่จะนำข้อธรรมแต่ละข้อ มาประยุกต์ให้เหมาะสมด้วย จึงจะเกิดประโยชน์สูงสุด ดังนั้นจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่านักแสดงใช้หลักธรรมมาไดมาประยุกต์ใช้ในการทำงานและดำเนินชีวิตจนประสบความสำเร็จ